

“การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์: พลังบวรในสังคมไทย

Participation, Reconciliation: The Borworn Power in Thai Society

พระครูใบฎีกาสุวินท์ สุวิชาโน¹ พระครูวิโชติสิกขกิจ² พระครูอุทัยกิจจารักษ์³
สุภาพค์พิมพ์ คล้ายธานี⁴ และปริญญา นิกรกุล⁵

Phrakrubaidika Suwin Suwichano, Phrakru Wichotsikkhakit, Phrakru Uthaitkitjarak,
Suphangpim Klaythaneer and Parinya Nikornkul

Received: February 12, 2021

Revised: May 07, 2021

Accepted: May 07, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม 2) วิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วม และ 3) เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ รวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 รูป/คน การสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญ 30 จำนวน รูป/คน และการจัดเวทีในการเก็บข้อมูลกับพระสงฆ์, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) วิศวกรสันติภาพ ประชาชนชาวบ้าน และประชาชนทั่วไป จำนวน 191 รูป/คน การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และอธิบายด้วยวิธีพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) การดำเนินงานการพัฒนาชุมชนบ้านเขาเขียว บ้านไร่รอบ บ้านศิลา โดยร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชน ร่วมใช้ความคิด ความรู้ ประสบการณ์ สถานการณ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ ภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับบ้าน วัด ส่วนราชการในพื้นที่ 2) คนในชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมตามหลัก พลังบวร ผ่านกิจกรรมป่าชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เส้นทางธรรมชาติ (ธรรมชาติกับชุมชน) ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษไทยทรงดำ พิพิธภัณฑสถานไทยทรงดำ การถ่ายทอดการรำไทยทรงดำให้เยาวชน ลานวัฒนธรรมไทดำ (วัฒนธรรมกับชุมชน) และการปลูกดอกไม้ ร้อยมาลัยขาย การแข่งขันการร้อยมาลัย ตลาดดอกไม้ สิม (วัดโพธิ์ศรี) งานบุญเบิกบ้าน บุญผะเหวด ศาลหลักบ้าน และฮีตสิบสองคองสิบสี่ (วิถีชีวิตกับชุมชน) และ 3) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตาม

¹⁻⁵ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร; Mahachulalongkornrajavidyalaya

University, Phichit Buddhist College

Corresponding author, e-mail: Suwin1966_mcu@hotmail.com, Tel. 081-425936

หลักบวรที่ดำเนินผ่านการท่องเที่ยวด้านสัตว์ป่าในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมป่าไม้ การจัดมหรสพมไทยทรงดำจังหวัดพิจิตรร่วมกับวัดไร่รอบ เทศบาล ตำบลไร่รอบ กิจกรรมถนนดอกไม้จังหวัดขอนแก่นร่วมกับวัดป่าสุนทรวนาราม เทศบาลเมืองศิลา เป็นต้น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, ความปรองดอง, สมานฉันท์, พลังบวร

Abstract

The objectives of this article were 1) to study the participation process; 2) to analyze the participation process; and 3) to reinforce the participation process according to the Borworn (house, temple, school) principle to create a reconciliation society in Thai society. It was an action research collecting information by researching documents. The field research consisted of in-depth interviews with 19 key informants, group discussions with 30 experts, and a forum for data collection with monks, community leaders, and participating groups (reconciliation) consisted of 191 peace engineers, local intellectuals and the general public. It was a triangular examination of data on data collection methods. Data analysis was done by content analysis method and explained in a descriptive way. The results of the research showed that 1) in the aspect of the implementation of community development in Ban Khao Kheow, Ban Phai Rob, and Ban Sila, they thought together, decided together to solve the community's problems, shared ideas, knowledge, experiences, social and economic situations, language, culture and local wisdom with houses, temples, and government agencies in the area; 2) people in the community used the process of participation according to the Borworn (house, temple, school) Power principle through community forest activities adjacent to the wildlife sanctuary, nature path (Nature and community), beliefs about the spirits of the Thai Song Dam ancestors, Thai Song Dam Museum. There were transmission of Thai Song Dam dance to youth at Tai Dam Cultural Plaza (culture and community), flower planting, garlands for sale, garland stringing competition, flower market, Sim (Wat Pho Si), Boon Boek Ban, Boon Phawet, the main shrine of the house, and Heet 12 Kong 14 (lifestyle with the community); and 3) enhancing the process of participation according to the Borworn (house, temple, school) principle carried out through wildlife tourism in Uthai Thani province in cooperation with the Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation Department, the Royal Forest Department, organizing Thai Song Dam

festival in Phichit province together with Wat Phai Rob, Phai Rob Sub-district Municipality, Flower Road activity in Khon Kaen Province with Wat Pa Sunthon Wanaram, Sila Municipality, etc.

Keywords: Participation, Harmony, Reconciliation, Borworn Power

บทนำ

เหตุการณ์ความรุนแรงในช่วงรัฐบาลอินทรีรา คานธี ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่ขึ้นชื่อที่สุดเหตุการณ์หนึ่งคือการส่งกองกำลังทหาร รถถัง และอาวุธสงครามเข้าไปโจมตีพระวิหารทองคำ ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ที่สุดและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนชิกข์ โดยตัวเลขผู้เสียชีวิตที่มักได้รับการอ้างถึงคือ 5,000 คน รัฐบาลเรียกเหตุการณ์ดังกล่าวว่า “ปฏิบัติการดาวสีน้ำเงิน” ต่อมา อินทรีรา คานธี ถูกลอบสังหารโดยองค์กรกึ่งประจำตัวชาวชิกข์ ส่งผลให้แผ่นดินอินเดียถูกเป็นไฟอีกครั้งมีการฆ่าชาวชิกข์ขนานใหญ่ เผาศสนสถานประจำเมืองและเผาแหล่งธุรกิจของชาวชิกข์โดยเฉพาะในกรุงเดลี และพื้นที่รอบ ๆ ประมาณกันว่าชาวชิกข์ถูกฆ่าตาย 4,000 - 5,000 คน ประเทศอินเดียมีนายกรัฐมนตรีเป็นชาวชิกข์ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ คือ มาน โมฮัน ซิงห์ นโยบายสำคัญที่เขาประกาศไว้และพยายามทำนบจากดำรงตำแหน่งคือการหาหนทางปรองดองกับชาวชิกข์ต่อ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปี 1984-1993 แม้มานโมฮัน ซิงห์ จะทำหลายประการไม่ว่าจะเป็นการกล่าวขอโทษผ่านสาธารณะต่อชาวชิกข์แทนรัฐบาลในอดีต หรือตั้งคณะกรรมการค้นหาความจริงต่อเหตุการณ์ในอดีต (ศิวซ์ ศรีโกคางกุลและอินธิดา จำนงนิตย์, 2560) เช่นเดียวกันกับประวัติศาสตร์การเมืองร่วมสมัยในประเทศเอติและกระบวนการค้นหาความจริงและสร้างความปรองดองภายหลังการรัฐประหารโค่นล้มประธานาธิบดีนายฌอง แปร์ตอง อริสตีด ในปี 1991 ซึ่งการรัฐประหารนี้ได้รับการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา ประเทศเอติไม่เคยมีการเปลี่ยนผ่านระบอบ รวมถึงปัญหาในการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่อและการปฏิรูปสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงได้ บทเรียนในประเทศเล็ก ๆ เช่น เอติ ซึ่งมีความกล้าหาญในการสืบเสาะความจริงจากประเทศสหรัฐฯ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าตนเองไม่มีทางได้ความจริงตามที่ต้องการ น่าจะเป็นอีกหนึ่งบทเรียนที่ควรเรียนรู้และเป็นอีกหนึ่งกรณีที่น่าเสนอองค์ความรู้ด้านความพยายามสร้างความปรองดอง (ศิวซ์ ศรีโกคางกุล, 2560) ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาในแง่ของโครงสร้างความขัดแย้งในสังคมไทย

การพยายามให้บทเรียนที่สำคัญต่อยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคมไทย ซึ่งต้องไม่ปล่อยให้ “ลิม” ไม่ “เสียบ” และไม่ “ปล่อยให้แล้วกันไป” ปัญหาที่สังคมไทยต้องตระหนัก คือ หากมองข้ามสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงการละเลยการค้นหาความจริง ปล่อยให้สังคมเต็มไปด้วยสภาพความขัดแย้งไปอย่างต่อเนื่องไม่หยุดหย่อน หรืออยู่ในสภาพของความไม่มั่นคง ความกลัวและสภาพความเป็นปกติถูกทำลาย แม้การปรองดองการให้อภัยและอนาคตเป็นเรื่องสำคัญ แต่กระบวนการที่จะทำให้สิ่งเหล่านี้บรรลุผลเป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง

และกลยุทธ์นี้ “ไม่เป็นผลดีในระยะยาว” เพราะท้ายที่สุดปัญหาความขัดแย้งจะไม่ถูกแก้ไข และจะเกิดเหตุการณ์รุนแรงต่อไปอีกไม่รู้จักจบสิ้น เหมือนกับกับสังคมไม่เคยเรียนรู้จากประวัติในอดีตเลย ท้ายที่สุด ถ้าสังคมไทยยังมียุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงหรือความขัดแย้งอยู่แบบนี้ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่ได้ศึกษาถึงบทเรียนที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ มองข้ามสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง การละเลยการค้นหาความจริงปล่อยให้สังคมเต็มไปด้วยสภาพความขัดแย้ง โดยเฉพาะความขัดแย้งในแง่โครงสร้างของโอกาสทางการเมือง โอกาสเศรษฐกิจ และโอกาสการเข้าถึงความยุติธรรมทางสังคมแล้ว สังคมไทยจะต้องเผชิญกับความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองอย่างไม่มีวันจบสิ้น ซึ่งนับวันจะยิ่งทำให้โจทย์การสร้างสังคมที่ขัดแย้งแก้ไขได้ยากขึ้นเป็นทวีคูณ (ประเทือง ม่วงอ่อน, 2561)

ดังนั้นเพื่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและลดความรุนแรงในสังคมการมีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้อง บวร ในระดับพื้นที่ฉะนั้น “การมีส่วนร่วม” จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ตลอดช่วงเวลา 1 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลและคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ร่วมกันดำเนินนโยบายสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะผลักดันการปฏิรูปให้บรรลุผลสำเร็จ โดยมีผลการดำเนินการที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2558) สังคมชนบทไทยเริ่มหลุดออกจากพันธะทางสังคมและวัฒนธรรมแบบเดิมมากขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่กรอบการคิดบนพื้นฐานวัฒนธรรมแบบชาวบ้านในการพัฒนาชนบทที่เน้นบทบาทของ “บ้าน วัด โรงเรียน” ที่บูรณาการบทบาทของแต่ละสถาบันเข้าด้วยกัน เริ่มเปลี่ยนแปลงไปแต่เดิมกรอบความคิดนี้มีเพื่อให้แต่ละฝ่ายสามารถทำหน้าที่สอดประสานกัน ในการพัฒนาเด็กในชนบทและคนในชนบทตามแนว “คิดวัฒนธรรมชุมชน” หรือวัฒนธรรมเดิมของชุมชนไทยได้แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าการใช้กรอบการคิดดังกล่าวไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลใด ๆ อีกแล้วเพราะทั้งบ้าน (ครอบครัว) วัดและโรงเรียนต่างก็เปลี่ยนแปลงบทบาทไปจากเดิมเกือบจะโดยสิ้นเชิง (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2559)

“การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) สู่วัฒนคุณธรรมที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” เป็นโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของรัฐบาลและยังเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงวัฒนธรรม กล่าวคือ ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีพลังที่สำคัญในชุมชน คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน หรือ บวร มีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรมการศาสนา เป็นศูนย์ต้นแบบของชุมชนที่สามารถถือฤกษ์ ศพอ. อื่น ๆ ให้ทำหน้าที่เสริมสร้าง “ชุมชนคุณธรรม” ให้เกิดขึ้นทั่วประเทศด้วยพลังของ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) อย่างมั่นคงและยั่งยืน (กรมการศาสนา, 2558)

จากสถานการณ์บ้านเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยประสบปัญหาทั้งการกระทำผิดกฎหมายปัญหาอาชญากรรม การทำลายทรัพย์สินสาธารณะและสิ่งแวดล้อม การระบาดของสิ่งเสพติด อบายมุข และการไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดสติ จิตสำนึก ศีลธรรม และคุณธรรมจริยธรรมอันจะส่งผลให้สังคมเกิดความขัดแย้งทางสังคม จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นคณะสงฆ์มหาเถรสมาคมรัฐบาล (รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้ดำเนินการโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือ “โครงการหมู่บ้านศีล 5” โดยการให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์เพื่อให้ประชาชนมีความรักความสามัคคีต่อกันผลจากการดำเนินการในปี 2557 ถึง 2560 พบว่า มีประชาชนในสังคมไทยสนใจเข้าร่วมโครงการมากกว่า 41 ล้านคน (วัดปากน้ำภาษีเจริญ, 2564) และมีกระบวนการสร้างวิถีชุมชนโดยใช้หลักธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันผลที่เกิดขึ้นทำให้มีหมู่บ้านต้นแบบของการใช้หลักวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ สามารถลดความขัดแย้งทางสังคมและปัญหาอาชญากรรมได้เพิ่มมากขึ้นนอกจากนี้คณะสงฆ์และภาครัฐยังได้มีการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลามในสังคมไทยเพื่อให้เป็นสังคมสมานฉันท์ เช่น การเสริมสร้างสันติภาพของชุมชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ เป็นต้น รวมทั้งการพัฒนาต้นแบบของชุมชนสันติสุขที่เกิดจากความต้องการของชุมชนเพื่อให้เกิดสันติสุขในพื้นที่ของตนเอง จากหลักการดังกล่าวเพื่อเป็นการสานต่อเจตนารมณ์ของโครงการหมู่บ้านศีล 5 และสังคมไทยความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์รวมทั้งการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาเสริมสร้างกระบวนการแห่งสันติสุขลดความขัดแย้งทางสังคมโดยอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและวิถีวัฒนธรรมไทยเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนโดยพัฒนา “หมู่บ้านต้นแบบของการอยู่ร่วมกัน” และ “วิศวกรสันติภาพ” เพื่อขยายผลไปสู่การพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมเป็นการสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน (Social Inclusion) สืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรในสังคมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย
3. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และการจัดเวทีในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วยชุดกิจกรรมการรื้อฟื้นของดีในชุมชน (วัฒนธรรม) กิจกรรมทาง

พระพุทธศาสนา ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ เพื่อองค์ความรู้กิจกรรมในชุมชน การอยู่ร่วมกันของสังคมภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรม กฎ กติกาของชุมชน และมีพื้นที่ที่ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย ภาคเหนือ วัดไร่รอบ หมู่ 8 ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ที่ 14 ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนเมืองศิลา วัดป่าสุนทรนาราม ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ซึ่งประกอบด้วยระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) เป็นส่วนขยายเพิ่มเติมในการวิจัยเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งตัวปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาและสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นในชุมชนเป็นไปตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของข้อมูลที่ดีและแม่นยำตรงได้

2. การวิจัยภาคสนาม (Field research) ประกอบด้วยเทคนิคดังต่อไปนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยทำการสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน วิศวกรสันติภาพ ประชาชนชาวบ้าน และประชาชนทั่วไป ประเด็นการมีส่วนร่วม การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ และพลังบวรในพื้นที่เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม จำนวน 19 รูป/คน

2.2 การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มในชุมชน และส่วนราชการในพื้นที่ซึ่งมีการถกเถียงพูดคุยอภิปรายของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็น วิถี วัฒนธรรม กฎ กติกาชุมชน เพื่อวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วม จำนวน 30 รูป/คน

2.3 การจัดเวที เป็นเวทีของการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลแลกเปลี่ยน เช่น การอยู่ร่วมกันของสังคมภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรม ไทยพื้นราบ/ไททรงดำ/ไทอีสาน และกฎ กติกา ภายในชุมชน ผู้เข้าร่วมเวทีประกอบด้วยพระสงฆ์, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) วิศวกรสันติภาพ ประชาชนชาวบ้าน นิสิต คณาจารย์ และประชาชนทั่วไป เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวร จำนวน 191 รูป/คน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนามใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีศึกษาด้วยแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และการจัดเวที เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจเอกสาร และนำมาประกอบกับข้อมูลจากภาคสนามที่ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการจัดเวที จากนั้นจึงอธิบายข้อที่รวบรวมได้ดังกล่าวด้วยวิธีการพรรณนา โดยอาศัยจากการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ พลังบวร วิศวกรสันติภาพ การสร้างจิตสำนึก กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรม ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันของสังคมภายใต้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วิถี

วัฒนธรรม ไทยพื้นราบ/ไททรงดำ/ไทอีสาน กฎ กติกา ภายในชุมชนเข้ามาวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมาได้โดยวิธีพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. กระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรในสังคมไทยรู้ถึงวิถีชีวิตการหาหรือพูดคุยกันเพื่อทำความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยการสร้างพิพิธภัณฑเพื่อการสืบสานประเพณีเป็นศูนย์รวมชุมชน แหล่งชุมชนท่องเที่ยว การถ่ายทอดวิถีชีวิตภูมิปัญญาใช้การพูดคุยและให้ความร่วมมือกันและกันในพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร ในส่วนของพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีประกอบไปด้วยการสร้างกฎเหล็กของชุมชน การดูแลป่าโดยเริ่มจากเป็นหมู่บ้านเล็กในป่าใหญ่และตั้งกฎกติกาขึ้นภายในหมู่บ้านโดยใช้การสาบานกับหลวงพ่อแ้วโดยไม่บุกรุกไม่ตัดไม้ เลื่อยไม้ และฆ่าสัตว์ ส่วนของจังหวัดขอนแก่นมียูวเกษตรเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับทางด้านเกษตร การปลูกดอกไม้ ทำไม้ดอกไม้ประดับมีการลงหุ้นจัดตั้งกลุ่มให้ความรู้ลูกหลานตั้งแต่อนุบาลพร้อมทั้งการทำให้อุเพื่อที่ให้แก่เด็กเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ จนซึมซับไปเอง โดยผลานกิจกรรมสงกรานต์ การอนุรักษ์ การสร้างวัฒนธรรม ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี การจัดประเพณีสงกรานต์ทำบุญขึ้นมาการแห่ดอกไม้ เพื่อให้คนภายนอกเข้ามาเที่ยวงานในหมู่บ้านเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจวัฒนธรรมในชุมชนได้

2. การวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยในที่นี้จะขอวิเคราะห์ผ่านวิถี/วัฒนธรรม/กฎ/กติกาชุมชน เช่น การเลี้ยงผีแต่งงาน ตุ่มโฮม (วันรวมญาติ) การใช้นามสกุล สิ่ง ก็มาจากคำว่า แซ่ ของไทยทรงดำพิจิตรการสร้างกฎกติกานำมาปรับใช้ตามสภาพแวดล้อม ตามสมควรความเหมาะสมสภาพพื้นที่และฤดูกาลเก็บหาของจากป่าโดยหมู่บ้านช่วยกันดูแลรักษา ดูแลต้นไม้ มีการตั้งด่านกักเพื่อดูแลคนเข้าออก มีการจัดบันทึกไปอยู่เวรก็ต้องจดบันทึกของอุทัยธานี ในส่วนของขอนแก่นนั้นมีสมาชิกกลุ่มสมุนไพร การแปรรูปอาหาร การหัตถกรรมเพื่อสุขภาพ มีความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย เกษตรอำเภอเข้ามาอบรมให้ชุมชน และในโรงเรียนทุกวันพฤหัสบดีมีคาบเรียนที่เป็นวันที่ร้อยมาลัย เป็นต้น

3. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยโดยส่วนราชการในพื้นที่ของจังหวัดพิจิตรต้องศึกษาถึงวิถีชีวิตก่อนการนำนโยบายจากภาครัฐลงมาปฏิบัติกับชุมชนเพื่อเห็นถึงอัตลักษณ์ของของชุมชนโดยบ้าน วัดส่วนราชการต้องหาหรือหา/พูดคุยกันก่อนการดำเนินกิจกรรมโดยใช้หลักอยู่ร่วมกันแบบเป็นมิตรและศึกษาประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น “การอยู่กันแบบพี่แบบน้องมีอะไรก็แบ่งปันกันกินใช้วิถีพุทธเข้าไปประกอบด้วย” โดยใช้พื้นที่ของวัดในการจัดกิจกรรมผ่านความเชื่อพิธีกรรมปฏิบัติแบบไทยดำ และการทำบุญกลางบ้าน ใช้กลไกฝ่ายปกครองกฎกติกาของแต่ละหมู่บ้าน (การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำ) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีผ่านกติกาของหมู่บ้านและกิจกรรมการปลูกป่าการดูแลป่าชุมชนการสอดส่องดูแลป่าไม้และสัตว์ป่าเมื่อออกมานอกพื้นที่เพราะชุมชนมีพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และการป้องกันไฟป่าโดยใช้หลักธรรมชาติเข้าไปเอื้อกับธรรมชาติผ่านกลไกราชการและชุมชน (การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน) ในส่วนของ

พื้นที่จังหวัดขอนแก่นการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการจัดงานไม้ดอกไม้ประดับโดยการนำผลผลิตในชุมชนการเพาะพันธุ์ต้นไม้วิธีการขยายพันธุ์พืชการร้อยมาลัยประกวดกันเฉพาะคนในชุมชน โดยใช้พื้นที่ของวัดป่าสุนทรवारามจัดงานถนนดอกไม้และมหาวิทยาลัยขอนแก่นจัดงานเกษตรในการแสดงออกและโชว์ของดีของชุมชนโดยการสนับสนุนจากเทศบาลเมืองศิลา เกษตรตำบล เกษตรอำเภอม้าให้ความรู้อีกด้วย (การสืบทอดวิถีคนศิลา)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการตั้งประเด็นที่ศึกษาโดยการกำหนดพื้นที่ภาคเหนือวัดไร่รอบ หมู่ 8 ตำบลไร่รอบ อำเภอน้ำขุ่นจังหวัดชัยภูมิ ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ที่ 14 ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ภาคอีสาน ชุมชนเมืองศิลา วัดป่าสุนทรवारาม ตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น บทสะท้อนการเป็นชุมชน “ลาว” ในพื้นที่ภาคกลางและการรักและช่วยเหลือกัน จากอดีตถึงปัจจุบันว่า “ถ้าเราไม่รักกันเองใครจะมารักเรา” เป็นบทสะท้อนในเวทีถ้ากลางสังคมที่กว้างขวางแต่ใจแคบด้านชาติพันธุ์กลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งในจังหวัดแต่มีเครือข่ายระดับประเทศ “บ้านเราคือทางผ่านแต่มีจุดแข็งด้านวัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย และภาษา เราเป็นโซ่ง” เป็นคำยืนยันตัวเองผ่านภาษาพูดที่ชัดเจนของคนที่เราเรียกตัวเองว่าโซ่งพิจิตร ที่ส่งผ่านมิติการอนุรักษ์ว่า “การถ่ายทอด การปลูกฝังไม่ต้องมีหลักสูตรหรืออะไรมากมาย แค่พูดคุยกันในครอบครัว ทำทุกอย่างให้ปกติ เด็กจะชินไปเอง” นี่เป็นกระบวนการถ่ายทอด สืบทอด ความเป็นไทดำได้อย่างดีอีกรูปแบบหนึ่ง นับว่าเป็นบทสะท้อนบนความท้าทายที่สืบเนื่องจากประเด็นปัญหาในเชิงพื้นที่ที่เกิดจากความร่วมมือที่เป็น “พลังบวร” ที่สืบเนื่องเกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ศูนย์ป่าไม้จังหวัดอุทัยธานี อำเภอลานสัก องค์การบริหารส่วนตำบลระบำ และคนในชุมชนบ้านเขาเขียว หมู่ที่ 14 ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี มิติใหม่ของการจัดการพื้นที่ที่เกิดจากความร่วมมือที่เป็นตัวกลางและตัวประสานผ่านมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จากปัญหาที่คนในชุมชนเจอบนเวทีมีข้อเสนอแนะที่ให้ประเด็นหรือความโดดเด่นในเชิงพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีความหมายเฉพาะตัวนั้น คือ ทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่นและมีความใกล้ชิดติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งซึ่งเป็นมรดกโลกของประเทศไทยที่มีอาณาบริเวณพื้นที่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติ มีป่าชุมชนที่ชาวบ้านอนุรักษ์และหวงแหน จึงมักมีสัตว์ป่าเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรมที่อาจสร้างความขัดแย้งและความสูญเสียในอนาคตได้

ณ เวลาปัจจุบันก็ได้มีเสือที่เป็นห่วงโซ่อาหารที่อยู่ระดับบนสุดเข้ามาในพื้นที่หมู่บ้านเขาเขียวแสดงว่าพื้นที่บริเวณหมู่บ้านเขาเขียวหรือบริเวณรอบนอกมีความอุดมสมบูรณ์ที่เป็นดัชนีชี้วัดได้ในระดับหนึ่งจากประเด็นดังกล่าว จึงเกิดคำถามว่าเมื่อมีพืชเชิงเดี่ยวเข้ามาในพื้นที่และมีสัตว์ป่าบุกเข้ามาในพื้นที่จะก่อให้เกิดรายได้จากสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไรที่มันไม่ใช่อาชีพประจำแต่มันสามารถเป็นอาชีพเสริมที่ก่อให้เกิดรายได้และไม่กระทบกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าสงวน สัตว์ป่า และวิถีของคนในชุมชน ประเด็นเหล่านี้มันเป็นประเด็นที่ทำนายสำหรับมหาวิทยาลัยหน่วยงานราชการและชุมชนเอง จุติร่วมในที่นี้คือเกษตรอินทรีย์และแหล่งน้ำที่เพียงพอและการท่องเที่ยวสัตว์ป่าที่บรรจบ

และการท่องเที่ยวที่เป็นอาชีพเสริมและเป็นรายได้ให้กับชุมชนสิ่งนั้นจะเรียกความปรองดองและจิตสำนึกของคนในชุมชน และหน่วยงานราชการได้แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นยังเป็นสิ่งที่ท้าทายและร่วมกันขับเคลื่อนต่อไปในอนาคต “2 วัน 1 คืนมหัศจรรย์ที่เขาเขียว” การรวมกลุ่มของผู้คนในการประกอบอาชีพในการร้อยพวงมาลัยขาย และสวนสมุนไพร การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นองค์ความรู้ทั้งสองด้านจนเป็น “ภูมิปัญญา” ที่ผสานการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด ส่วนราชการเป็น “บวร” กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับความเชื่อความศรัทธาในศาสนาที่ถือปฏิบัติผ่าน “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” มีวัดบ้าน วัดป่า “ป้อบ้าน” ร่มโพธิ์ทองศูนย์กลางกิจกรรมในบ้าน สวนสมุนไพรทุกสิ่งอย่างเหล่านี้ผ่านกาลเวลามาเนิ่นนานที่ผสมผสานอย่างลงตัว “ถ้าเป็นปลาร้าต้องเรียกว่า นัว” “ร่มโพธิ์ทอง” เป็นศูนย์รวมใจหมู่บ้านในการร้อยพวงมาลัย และเป็นต้นกำเนิดการทำพวงมาลัยสี่แยกไฟแดงของชุมชนบ้านศิลา ขอสรุปสั้น ๆ ว่าเป็น “วิถีคนศิลา” มิติของมุมมองด้านการบริหารจัดการในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป กับกระแสสังคมที่ไปเร็วจน “พลังบวร” หรือคนทำงานมาตั้งคำถามกับตัวเอง “บวร จะปรับตัวให้ทันสังคมอย่างไร” เมื่อมองทั้งเชิงบวกและเชิงลบ “บวร” จะอยู่ในโลกที่สวยงามหรือโลกที่มีดบาดในทัศนคติต่อการอนุรักษ์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับมิติของพื้นที่และเวลาบรรจบกันได้อย่างไรให้ “บวร” เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชน บนกลิ่นอายของความเป็นจริงในเชิงพื้นที่มิติของ “พื้นที่เชิงสร้างสรรค์” การจับมือกันของ “บวร” เพื่อให้เผยแพร่ตัวตนของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย และองค์กรภาคเอกชน ที่ประสาน “พลังบวร” กับปัญหาของชุมชน การแก้ไข และรายได้ที่ตามมาเพื่อสร้างสังคมแห่งการปรองดอง มาร่วมวางอนาคตกันใหม่บนเส้นทางที่ท้าทายร่วมขับเคลื่อนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสามานฉันท์ เพื่อที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนได้จัดมหกรรมไทยทรงดำ การท่องเที่ยวด้านสัตว์ป่าเพื่อเปลี่ยนจากศัตรูมาเป็นมิตรและรายได้ การจัดการถนนดอกไม้เพื่อสืบทอดองค์ความรู้และวิถีคนศิลา นี่เป็นเพียงฉากหนึ่งเท่านั้นยังต้องมีการขบคิดและปฏิบัติการอีกมากพร้อมขับเคลื่อนไปด้วยกันระหว่าง “พลังบวร”

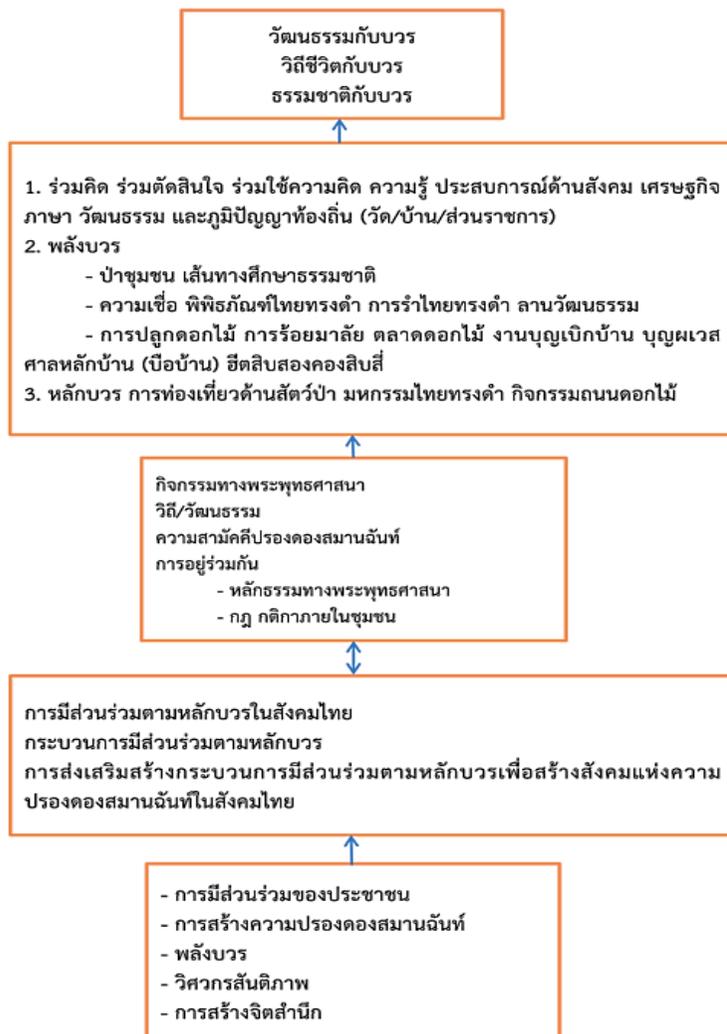
ทั้งนี้จากการศึกษา พบว่า งานวิจัยนี้มีความเห็นสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประกาศิต ฐิติปฐิตธิกร พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญละสังขยา สดประเสริฐ (2563) พบว่า จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม จากการศึกษาบริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเมืองในพื้นที่ศึกษาเห็นได้ถึงกลไกการกลายเป็นเมือง คือ “พลังบวร” โดยมี “ทุนของชุมชน” ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ความร่วมมือจากภาคประชาสังคม การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมที่ต้องการเห็นการพัฒนาพื้นที่ในด้านต่าง ๆ สามารถปลูกศรัทธาและความจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนได้ การมีศาสนสถาน คือ วัดเป็นศูนย์รวมใจ เป็นทั้งแหล่งขยายโอกาสทางการศึกษา เป็นแหล่งส่งเสริมเศรษฐกิจ ความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชนทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในชุมชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงได้มีโอกาสเสนอแนะความคิดร่วมกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เป็นแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย และงานวิจัย

ของภาสกร ดอกจันทร์, รพีพร ธงทอง, สุรพล พรหมกุล (2563) พบว่า 1) การสร้างความปรองดองตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกของประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ พฤติกรรมด้านร่างกาย รองลงมาคือ พฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมด้านสังคม 2) วิธีการสร้างความปรองดองของประชาชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก มี 2 วิธี 2.1) แนวนิติศาสตร์ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมหัวหน้าส่วนงานราชการต่าง ๆ และทุกภาคส่วนในจังหวัดต่างให้ความตระหนักและได้มีการขับเคลื่อนเรื่องความปรองดอง และ 2.2) แนวรัฐศาสตร์วิธีการสร้างความปรองดองของประชาชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก พบว่า ควรจัดให้มีการจัดกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมใด ๆ เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนโดยให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐและเอกชน และประชาชนในการเชื่อมโยง ผลักดันโครงการให้ดำเนินไปได้อย่างบรรลุเป้าหมายเพื่อปลูกฝังความปรองดองให้เกิดความสมานฉันท์และบรรยากาศความเอื้ออาทรต่อกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหากฤษณา กิตติโสภโณ, พระมหากำพล คุณงกโร (2559) พบว่า แนวทางการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์ที่หนึ่งจัดตั้งศูนย์อำนวยกลาง และศูนย์อำนวยความสะดวกระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีวัสดุอุปกรณ์ในการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลเป็นศูนย์ประสานงานและขับเคลื่อนโครงการมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง กลยุทธ์ที่สอง จัดอบรมประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีล 5 รวมถึงสถานศึกษา หน่วยงานราชการ โรงงาน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง จัดทำเอกสาร แผ่นพับและสื่อการสอนเพื่อเผยแพร่โครงการให้ทั่วถึง และขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ระดับ 2 อย่างต่อเนื่องตามนโยบายของคณะสงฆ์ กลยุทธ์ที่สาม พัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร) และกลยุทธ์ที่สี่ สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ ขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาของจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย เป็นต้น ในการช่วยสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ มีการรายงานผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระณัฐฐันชัย จันทาผล, พระพรสวรรค์ ใจตรง, พระกัญจน์ แสงรุ่ง, พระจรัญ สุวโจ (2563) พบว่า กระบวนการในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรของวัดจำปา มีเป้าหมายที่สำคัญคือคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รู้จักดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสืบสานวิถีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ซึ่งขั้นตอนการปฏิบัติการ เป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็น 3 องค์กรหลักในชุมชนเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหาของชุมชนซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนคุณธรรม โดยโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้รดก

ทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคม และวัดก็มีบทบาทหน้าที่ที่จะให้การอบรมกลุ่มเกลาสมาชิกในชุมชน ดังนั้น “บวร” คือ บ้าน-วัด-โรงเรียนจึงเป็นองค์กรในพื้นที่ ที่มีความสำคัญที่ได้ร่วมพัฒนาคนไทยสืบทอดมาอย่างยาวนาน

องค์ความรู้ใหม่

เมื่อมองผ่านการศึกษาที่มีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ พลังบวร วิศวกรสันติภาพ การสร้างจิตสำนึก โดยพบว่าการศึกษาที่มีส่วนร่วมตามหลักบวรในสังคมไทย กระบวนการมีส่วนร่วม การส่งเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยเน้นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถี/วัฒนธรรม ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กฎ กติกาภายในชุมชน จึงเกิดเป็นการมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมใช้ความคิด ความรู้ ประสบการณ์ด้านสังคม เศรษฐกิจ ภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (วัด/บ้าน/ส่วนราชการ) มีขั้นตอนกระบวนการที่ผสานพลังบวร ป่าชุมชน เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ความเชื่อ พิพิธภัณฑสถานไทยทรงดำ การรำไทยทรงดำ ลานวัฒนธรรม การปลูกดอกไม้ การร้อยมาลัย ตลาดดอกไม้ งานบุญเบิกบ้าน บุญผะเหวด ศาลหลักบ้าน (ป้อบ้าน) ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ในสามจังหวัด สามภูมิภาคเป็นหลักบวร โดยมีการกำหนดกิจกรรมที่สืบเนื่องจากงานวิจัยที่ผ่านการจัดเวทีพูดคุย ดังนี้ การท่องเที่ยวด้านสัตว์ป่า มหกรรมไทยทรงดำ กิจกรรมถนนดอกไม้ “วัฒนธรรมกับบวร วิถีชีวิตกับบวร ธรรมชาติกับบวร” เป็นต้น คณะผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้: “การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวรในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลสามารถใช้อองค์ความรู้ บุคลากร และความสัมพันธ์ส่วนตัวของมหาลัยวิทยาลัยสงฆ์ในพื้นที่กับบ้าน วัด ส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรวบรวมข้อมูลชุมชนและสามารถนำมากำหนดเป็นนโยบายเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงจุด

2. รัฐบาลควรสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสามารถใช้ “พลังบวร” ในพื้นที่ได้ และบางวัดมีพื้นที่และศักยภาพในการจัดมหกรรมของดีของชุมชนได้

3. หลังจากสถานการณ์โควิด 19 ลดลงรัฐบาลสามารถจัดมหกรรมการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่หายหรือลืมนั่นได้ และของดีที่อยากโชว์เพื่ออนุรักษ์สืบสานต่อยอดองค์ความรู้ของท้องถิ่นพร้อมทั้งกระตุ้นเศรษฐกิจไปในตัวด้วยผ่านมหาวิทยาลัยในพื้นที่ได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การทำตุ้มโฮมไทยคำสามารถเป็นตัวเชื่อมหรือแสดงออกของความสัมพันธ์ของคนในและนอกชุมชนได้
2. การเรียน การแต่งกายพื้นถิ่น การสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนสามารถใช้พื้นที่และรายวิชาของโรงเรียนในพื้นที่ได้ (หลักสูตรท้องถิ่น) อีกรูปแบบหนึ่ง
3. พิพิธภัณฑสถานไทยคำเป็นสถานที่รวบรวมเรื่องราวของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี
4. การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีของลูกชายไทยทรงคำเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของไทยทรงคำที่มีการสืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน
5. กฎกติกาชุมชนสามารถเป็นทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ ได้
6. ความร่วมมือกับส่วนราชการก็สามารถต่อรองกับอำนาจรัฐในการย้ายหรือก่อตั้งชุมชนได้ในพื้นที่ของป่าสงวนได้
7. การทำบุญกลางบ้านเป็นตัวเชื่อมพลังบวรได้อีกรูปแบบหนึ่ง
8. ผู้นำ และความชัดเจนในกิจกรรมการดำเนินการในพื้นที่ที่สามารถบ่งบอกถึงความสำรวมในกิจกรรมในการดำเนินการในชุมชนได้ดี
9. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านกับนักศึกษา และอาจารย์มหาวิทยาลัยช่วยให้การสืบทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาไม่สูญหายได้
10. วิธีการสอนหรือการถ่ายทอดที่ดีที่สุดคือถ่ายทอดโดยชีวิตประจำวัน เช่น การร้อยมาลัย เป็นต้น
11. การใช้พื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยมาส่งเสริมการจัดงาน การประกวดแข่งขัน หรือส่งเสริมวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้
12. การใช้ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” เป็นฐานที่สามารถเชื่อมร้อยวัฒนธรรมประเพณี หรือกระตุ้นเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้
13. การจัดงานบุญงานประเพณีต่าง ๆ สามารถดึงเอาเยาวชนในหมู่บ้านมาเป็นคณะกรรมการเพื่อการขับเคลื่อนงานและการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีไปในตัวได้

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2558). *การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) สู่สังคมคุณธรรมที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.dra.go.th/site.2560/about.Thai-29-224-0-0.0.html>

- ประเทือง ม่วงอ่อน. (2561). บทความปริทรรศน์หนังสือ Book Review ว่าด้วยความปรองดอง. *วารสารการบริหารปกครอง (Governance Journal)*, 7(2), 655-663.
- พระณัฐชนชัย จันดาผล, พระพรสวรรค์ ใจตรง, พระกัญจน์ แสงรุ่ง, พระจรรย์ สุวโจ. (2563). การศึกษาการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรของวัดจำปา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(1), 183-193.
- พระมหาภคญาณ กิตติโสภโณ, พระมหากำพล คุณงกโร. (2559). การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(3), 45-61.
- พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญและสัญญา สดประเสริฐ. (2563). จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3(1), 63-80.
- ภาสกร ดอกจันทร์, รพีพร ธงทอง, สุรพล พรหมกุล. (2563). การสร้างความปรองดองของประชาชน ในจังหวัดเลย ตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันอย่าง ผาสุก. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 3(1), 87-96.
- วัดปากน้ำภาษีเจริญ. (2564). *โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5*. เข้าถึงได้จาก <https://www.sila5.com/>
- ศิวัช ศรีโกคางกุล, อินธิดา จำนงนิตย์. (2560). ทำความเข้าใจกระบวนการปรองดองของรัฐบาล อินเดียภายใต้รัฐบาลนายกรัฐมนตรีชिข์มานโม ฮัน ซิงห์ ต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่กระทำ ต่อชาว ชิข์ในปี 1984-1993. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(3), 1472-1488.
- ศิวัช ศรีโกคางกุล. (2560). เมื่อประเทศเฮติ ประเทศเล็ก ๆ หาญกล้าในการหา “ความจริงระดับโลก” ต่อประเทศ สหรัฐอเมริกา: กระบวนการสร้างความปรองดองในประเทศเฮติ. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(1), 1851-1864.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2558). *รายงานผลการดำเนินงานของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ครบรอบ 1 ปี (12 กันยายน 2557-12 กันยายน 2558)*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). *ลี้มตาอำปาก “จากชานา” สู่ “ผู้ประกอบกร”*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.